

Pentru o istorie a P.E.N. Club-ului Român

Dan Horațiu Popescu*

For a History of the Romanian PEN Club

Abstract:

The article aims at retrieving, based on novel documents and on our own individual research, a defining moment in the history of the Romanian PEN Club, i.e. its foundation in the years right after WWI. The episode is integrated within the enlarged historical, political, social and cultural context of the time. The figure of Marcu Beza, the Romanian Anglicist and diplomat in London in the 1920s, draws our attention due to his determination in engaging Romanian writers in the emergent circuit of democratic values specific to western societies.

Keywords: Romanian PEN Club, Marcu Beza, World War I and after

Cromwell Place 4, SW7

„Suntem o organizație pe bază de afiliere care încearcă să construiască o comunitate dinamică pentru artiști, având o solidă reputație pentru calitatea și profesionalismul membrilor săi. Condiția de membru este accesibilă galeriilor de artă din Regatul Unit și din străinătate, curatorilor și dealer-ilor de artă.”

Așa începe anunțul, ca o scrisoare de intenție, al unui grup de întreprinzători ce își va derula activitatea într-o locație a cărei inaugurare este preconizată înspre finele anului 2019. O clădire albă, detașându-se, în imaginile de pe internet, de restul celor care o înconjoară, ca acele luxoase vase de croazieră plutind pe albastrul de sidex din Caraibe sau Mediterana, nave care înflăcărează imaginația pensionarilor în devenire.

Aici li se promite, viitorilor consumatori de artă, o varietate de spații de expunere echilibrate, camere de vizionare, spații de depozitare, suport logistic și tehnologic de ultimă generație, etc, etc, etc. Descrierea oficială a clădirii, care include numerele de la 1 la 4 din Cromwell Place, SW7, aflată în districtul londonez Kensington și Chelsea, adaugă elemente precum terase cu stucaturi, patru nivele, mansardă și demisol, trei ferestre fiecare, cu fronton pentru cea din centru de la primul nivel, balcoane din fier forjat bombate la exterior, amplasate din loc în loc peste porticuri în stil doric, cornișă cu denticule deasupra nivelului trei, parapet și lucarne, balustrade cu sfere și țepușe, totul de o condiție

* Associate Professor PhD, Partium Christian University, Oradea, dhpopescu@yahoo.com

ireproșabilă. (cf. <https://historicengland.org.uk>) Dacă e vorba despre aceeași clădire...

Pentru că nu ne-a fost ușor, în pofida puzderiei de informații și imagini de pe web, să identificăm ceea ce pare să fi fost cândva, mai precis la 10 martie 1922, sediul Legației Române din Londra.

Un armân în lumea largă

Era o zi de vineri, acel 10 martie, o zi în care, la Johannesburg, de pildă, în Africa de Sud, era instituită starea de asediu, cu intrarea în vigoare a legii marțiale ca urmare a grevei minerilor; Mahatma Gandhi era arestat în India pentru incitare la nesupunere civilă, iar în Germania erau înlăturate de pe clădirile publice toate însemnele monarhiste.

În *The London Gazette* din 10 martie 1922, regele își exprima satisfacția, conform unor documente promulgate cu două zile înainte, de a fi numit un nou ministru adjunct la Justiție și un nou procuror general; se emisese și noi obligațiuni de trezorerie, cu valori cuprinse între 50 și 5000 de lire sterline, precum și niște acte referitoare la protecția păsărilor sălbatice, în comitatele Suffolk și Devon. (<https://www.thegazette.co.uk>)

Iar într-unul din birourile spațioase din Cromwell Place, un diplomat român deja cu experiență, după cum rezultă din întorsăturile (și chiar scurtăturile) de frază, își redacta astfel una din multele, presupunem, misive cotidiene din acel 10 martie 1922:

„Stimată Doamnă Scott,

Multe mulțumiri pentru scrisoarea domniei voastre. Alături aici și formularul de afiliere. Voi pleca în curând spre România și sper să înființez la București o filială P.E.N. Nu știu când Regina României va veni la Londra, dar de îndată ce sosește, o voi înștiința pe Majestatea Sa despre invitația domniei voastre. Îmi va face de asemenea plăcere să vă țin la curent cu sosirea oricărui scriitor român care călătorește sau intenționează să stea la Londra.

Al dumneavoastră sincer,
Marcu Beza

N.B. Vă voi trimite o carte cu traduceri în limba engleză ale câtorva din operele mele literare.

D-nei C. A. Dawson Scott” (Arhiva PEN Internațional)

Distinsa *andrisantă*, Catherine Amy Dawson Scott – scriitoare, autoare de piese de teatru și poetă –, era, la acea vreme, un adevărat jolly jockey al PEN Clubului, pe care îl înființase cu doar un an înainte, în 1921. Ea dovedise, de altfel, remarcabile aptitudini manageriale, organizând, chiar la începuturile Primului Război Mondial, cu susținerea

Lordului Kitchener, un corp operațional alcătuit exclusiv din femei, cu atribuții precise în economia conflictului.

Iar în 1917, întemeiase așa-numitul To-morrow Club, un club al Scriitorilor de Mâine (To-morrow). Urmând un model american, recte scriitori care se întâlneau ca să ia masa împreună, PEN Clubul se dorea apolitic la temelile sale, cuvântul de ordine fiind *politețea*. Galsworthy fusese convins să accepte funcția și îndatoririle de președinte, fiind preferat lui H. G. Wells, întrucât acționa ca un magnet asupra celorlalți, dar mai ales pentru că nu se știa să aibă vreun dușman (Birkett, web): „E șarmant, încântător, un vorbitor plăcut, de un tact infinit. Și e un gentleman. Nu ca H. G.” (Watts 98, în Birkett).

Într-o astfel de lume, în care li se dădea întâietate scriitorilor diplomați, un diplomat scriitor nu putea fi decât binevenit. Marcu Beza era încă un poliglot aparținând unei comunități etnice care, prin natura circumstanțelor istorice, experimentase pe deplin și timp de secole un multiculturalism *avant la lettre*. Născut în Vlacho-Cljisura, în regiunea Kastoria din nordul Greciei, își împărțise timpul în copilărie între bunicii săi aromâni din Cljisura și părinții aflați la Salonic, unde tatăl avea o afacere, dar era și *dragoman*, adică *interpret*, al Consulatului Român de acolo (Beza, 2013: 90). Absolvent strălucit al liceului din Monastir/Bitola, azi în Macedonia, Marcu Beza petrece un an la Constantinopol, ajungând apoi în București, unde devine unul dintre studenții favoriți ai lui Titu Maiorescu și Nicolae Iorga, la Facultatea de Litere și Filosofie.

Din această postură, de fost învățăcel și deja publicist, recupează memorialistic și afectiv episodul din 1909, în care profesorul său de logică și istorie a filosofiei îi dă câteva sfaturi înainte de plecarea spre Anglia, unde, bucurându-se și de susținerea comunității macedo-române, urma să fie beneficiarul unei burse de studii. Nu era singurul invitat, fiind de față și un alt discipol al întemeietorului Junimii, poetul Panait Cerna¹, care mai „fusese prin străinătăți și putea urmări mai bine pe Maiorescu” (Beza, 1921: 3). Arătându-le niște caiete cu note de călătorie, nepublicate, magistrul le-a atras atenția asupra datoriei pe care o aveau ca români și ca oameni de condei: „Impresii mai ales... Vă duceți unul în Germania, celălalt în Anglia; cât ar fi de binevenite niște

¹ În Istoria literaturii române de la origini..., G. Călinescu îl menționează doar de două ori pe Marcu Beza pe câtă vreme lui Panait Cerna îi dedică o pagină și jumătate, dar îl execută totuși în câteva rânduri: „Azi, Panait Cerna nu ne mai apare decât ca un poet nerealizat, trudnic, în luptă cu limba, conceptual, oratoric, banal și arid în metaforă, deși cu o undă de sublimitate pe alocuri.” (Călinescu 1985: 652) Nefiind anglist, cecitatea marelui critic cu privire la contribuția lui Marcu Beza la promovarea culturii și literaturii române în străinătate, dar și a celei de limbă engleză la noi, este explicabilă și regretabilă în același timp.

însemnări de acolo! Aproape lipsește acest gen în literatura noastră” (*Ibidem*).

O vreme, îndemnurile profesorului sunt uitate, iar Marcu Beza este prins în vârtoarea activităților pe linie didactică, la faimosul King’s College, dar mai ales pe linie diplomatică, întrucât lucra și în cadrul legației române din capitala britanică. De abia după Primul Război Mondial va publica *Din Anglia: Însemnările unui literat*, care surprind cu nostalgie și totuși cu limpezi aspecte de tot soiul ale lumii de limbă engleză, lume aflată la finele glorioasei și paradoxalei epoci victoriene. De la „Dumineca în Londra” la „John Stuart Mill și Mișcarea Feministă”, trecând pe la „Casa și Mormântul lui Shakespeare”, discutând despre „Teatrul Englez”, oprindu-se prin „Vechiul Edinburgh” dar și la „Poetii Englezi de Astăzi”, amintirile se desfac și se refac treptat, conturând uneori tablouri demne de un Turner sau Whistler:

Se plâng mulți de negură; dar ce-ar fi Londra fără negură? Se înțelege, nu-i vorba de negura ceea deasă, mirosind a funingine, care târăște cu ea noaptea și înecă tot, vietăți și lucruri; e o altă negură, ușoară, subțire ca un vâl, care înmoaie formele, aruncă în lume nelămuritul, face vis din realitate, slăbind razele, dându-le culoare. Îndărătul ei soarele se prevede stins, rotund și roșu ca un talger de aur (Beza, 1921: 6).

O impresie, retrospectivă, ce-i drept, ce pare să contrasteze cu aceea resimțită de un alt compatriot care, în 1907, fusese trimis într-o complexă misiune cu caracter militar la Londra. Foarte tânărul locotenent de marină și viitorul membru, la rândul său, al corpului diplomatic român, prințul, dar și estetul, Matila Ghyka avea să exulte, în memoriile sale: „Imaginația nu m-a înșelat; era Londra lui Dickens (...) Un fum acru de cărbune îngreuna atmosfera, apăsată și de sare marină” (Ghyka, 2014: 184), iar ceața impenetrabilă, care uneori determina oprirea circulației, îi amintise de desenele lui Gustave Doré.

Pentru Marcu Beza însă, ceața londoneză este un vestitor al dimineții, pe care privitorul o admiră „cum se rupe în luciri de mătase” (Beza, 1921: 6) Trenurile, care fac podurile să trepideze, și clopotele sunt alte repere matinale ale duminicilor de peste an ale unei lumi extrem de dinamice, dar și puternic ancorate într-o tradiție hermeneutică: „Cartea sfântă se citește; o vezi, frumos legată, în mâinile părinților, fetelor, băieților, cari se îndreaptă în rânduri la biserici – pline toate bisericile” (*Ibidem*: 7).

După-amiaza, în pofida câtorva muzee și galerii deschise, pare rezervată parcurilor, întinse și apărând „dintre clădiri înnegrite” pe neașteptate, dar unde nu peisajul este cel care domină. O notă rustică este dată de turmele de „câprioare și oi – e drept, de culoarea fumului”, e

nevoit să admită autorul, dar care „pasc iarba întodeauna verde” din parcuri (*Ibidem*). Astfel de intruziuni, am suspiciona încă prezente în Bucureștiul secolului XXI, la Londra se pierd, sau nu, în negura veacurilor.

Nu de mult, la sfârșitul lui septembrie a.c., un grup din Breasla sau Asociația Țesătorilor și Negustorilor de Lână a plimbat un ciopor de oi în sus și-n jos pe London Bridge, pentru care acțiune ar avea permis de liberă trecere încă de pe la 1100. Conducătorul și supraveghetorul procesiunii pe parcursul întregii zile este, de regulă, o persoană din înalta societate. Anul acesta cel desemnat este și autor, cu jumătate de normă, de literatură erotică. Ei, cum vă place?

Ceea ce ne readuce la cetățenii londonezi ai lui Marcu Beza de la începutul secolului XX. Nu păsările cu triluri încântătoare, nu „toate florile și plantele pomenite în Shakespeare” cultivate cu maximă atenție „dela buruiana și mărgăritele ce împodobesc fruntea Ofeliei, până la cucuta vrăjitoarelor din *Macbeth*” (Beza, 1921: 8); nimic din toate acestea nu este mai atrăgător decât viermuiala umană a cuvântărilor în aer liber. Probabil în Hyde Park, dar fără menționarea acestuia, deși el exista de pe vremea lui Henric al VIII-lea, care îl confiscase în 1536 pentru a-l folosi ca teren de vânatoare.

Reprezentanți ai diverselor orientări politice, „roșul-socialist, stacojiul-anarhist, vânățul-ateist”, stârnesc comentariile malițioase ale diplomatului român. Sau liber-cugetătorii, necromanții-sociali și religioșii-apocaliptici, făcând asocieri inedite între Darwin și Schopenhauer. Sau între acesta din urmă și Spencer. Oameni însuflețiți de idei atât de mărețe încât să fie în stare să fondeze până și „Societatea celor ce nu poartă pălării”. Li se adaugă reprezentanții *Armatei Salvării*, ducând „o goană strașnică pentru cucerirea sufletelor”, dar și sufragetele, venite cu „harabaua – o tribună ideală, care lunecă pe roate” (Beza, 1921: 10), distinsele activiste purtându-și peste tot „manifestele verde-alb-liliachii și rochiile elocvente (sic)” O tânără și zveltă vorbitoare îl captivează, nu neapărat prin discurs, ci mai degrabă din cauza ochilor scânteietori, al căror farmec îl amuțește – „și desigur e vina ei, de nu vă pot arăta și pe ceilalți oratori” (*Ibidem*).

Acest exercițiu democratic al exercitării dreptului la liberă exprimare îi oferă prilejul să facă un număr de considerații cu privire la caracterul englezilor, care deși vorbesc cu ușurință, nu par să aibă simțul proporției, amestecând pildele comune cu episoade din viața personală. Remarcă totuși stăpânirea lor de sine, oricât de mult s-ar încinge dezbaterile, care se sting treptat la auzul clopotelor de vecernie. Seara aduce note de mister și sentimentul surprizelor pentru care ești pe jumătate pregătit, precum în fața acelor năzdrăvane păpuși rusești (sau

cutii chinezești). O tușă mai întunecată e dată totuși, printr-un citat din *Poveste despre două orașe*, de Dickens: „fiecare din acele negre case îngrămădite închide taina ei; (...) fiecare odaie în fiecare din ele închide taina ei” (Beza, 1921: 12).

Viața de noapte are o strălucire feerică bizară, cu „vitrine stinse, porticuri de teatru închise, statui și florărese”, din colțuri întunecate făcându-și apariția „cunoscutele sirene ale nopții” (ibid) Se resimte un soi de fascinație, un pic morbidă, pentru mătăsurile și parfumurile care răvășesc perimetrul al cărui nume „are ceva din răsul curtezanei: *Picadilly*” (*Ibidem*). Scriind și el, mult mai târziu, despre aceeași zonă londoneză, ultracentrală, pe care o vizitase întâia oară, așa cum am menționat deja, în 1907, Matila Ghyka o pune alături, în memoriile sale, de „hidoșenia cartierelor muncitorești”, pentru care încercase o atracție cu efect straniu, contrariant, de catharsis (Ghyka, 2014: 187).

Înainte de a închide descrierea nopții de duminică în Londra cu imaginea unui grup dotat cu steaguri și lampioane, Marcu Beza se perindă pe lângă coloana lui Nelson, pe la vestita tavernă *La Capul Mistrețului*, unde Falstaff fusese client fidel, și, odată traversat podul Westminster, are revelația, cu accente sinistre, a monotoniei formelor și ferestrelor de la casele pe care le asemuiește unor „enorme cutii mortuare”. O formulă pe care o reia peste alte câteva fraze, în același paragraf, exasperat de lipsa de varietate a peisajului citadin în nocturnă. Cât despre grupul cu steaguri și lampioane, odată epuizate subiectele ce îi inflamau pe oratori, în tăcerea care se înstăpânește, doar versetele biblice mai au puterea de a răzbi, dar nu lipsite de ecouri funebre – „Omul ca iarba, zilele lui ca floarea câmpului...” (Beza, 1921: 15).

„Londra în timp de războiu”

Este penultimul capitol al amintirilor diplomatului român, capitol care se face ecoul versetelor de la finalul celui dintâi. Într-o altă duminică, „la miezul nopții se dădu vestea războiului” (Beza, 1921: 95). Autorul notează reacțiile amestecate – „era mai mult bucuria unui copil față de de o întâmplare nouă. A doua zi veni spaima” –, evenimentele care prefațaseră momentul anunțului – „trei miniștri demisionați, protestul unor profesori cunoscuți la Oxford” –, lămurirea dar și inducerea unei stări anume de spirit în rândurile populației – „darea în vileag a corespondenței și mai ales cotropirea Belgiei au risipit nedumeririle, au răscolit încă mânia” (*Ibidem*).

Atitudinea englezilor se fundamentează pe una din marile lecții ale propriei istorii. Dincolo de motivele celor care se încolonează la centrele de recrutare – din simțul datoriei, din lipsă de ocupație, din spirit de aventură, „luați de valurile patriotismului sau din rușinea de a

rămâne mai prejos” –, ne rămân cuvintele lui Lloyd George, viitorul prim-ministru, citate de autor pentru că făceau, la acele vremuri de neutralitate ale regatului României, apologia națiunilor mici: „Cea mai mare artă a lumii a fost rodul națiunilor mici. (...) Cea mai înaltă literatură a Angliei s’a produs, când era o națiune de mărimea Belgiei în luptă cu un imperiu mare” (*Ibidem*: 97).

Zvonistica își reclamă partea ei, iar limbajul cu care Marcu Beza surprinde voltele și efectele acesteia, într-un context istoric de un profund dramatism, are inflexiuni din schițele lui Nenea Iancu. Fapt perfect plauzibil, demonstrând că natura umană e aceeași până și în momente de maximă criză, cum genial o surprinsese Caragiale. Astfel, deși armata engleză nu se angajase încă în conflict, cineva îi spune autorului, probabil pe un ton confidențial: „Două mii de morți... Am aflat de la Minister” (Beza, 1921: 98). Iar culmea teleportării, un fenomen categoric foarte puțin discutat atunci, o constituie prezența unui contingent de trupe rusești, care, chipurile, ar fi „debarcat undeva în Scoția. Mulți le-au văzut cu ochii, ba unii au și închinat la masă cu ofițerii lor” (*Ibidem*).

Treptat, viața cotidiană revine la normal, noua realitate a reflectoarelor, a camuflajului și a Zeppelinelor neîmpiedicându-i pe englezi să guste plăcerea cântatului în cor, în cinematografe, al refrenurilor cântecelor patriotice. Sau să frecventeze teatrele în care se jucau piese cu spirit războinic, precum *Henric V* al lui Shakespeare sau *Dinasticii/The Dynasts* de Thomas Hardy. Cea din urmă, a cărei primă parte avea șase acte și treizeci și cinci de scene, se inspira din poveștile auzite de Hardy în tinerețe de la veteranii războaielor napoleoniene, inclusiv de la ruda sa îndepărtată, un alt Thomas Hardy, căpitan de marină care luptase alături de amiralul Nelson la Trafalgar.

Moartea amiralului și felul în care ea fusese povestită în numărul din *The Times* din 7 noiembrie 1805, pe „atunci [doar] o foiță de patru pagini” după cum ne spune Marcu Beza, se transformă într-o lecție de demnitate pe care englezii erau gata să o predea oricui în contextul a ceea ce avea să rămână cunoscut drept Marele Război, în speranța că niciodată nu va mai fi un altul de asemenea proporții: „Anglia așteaptă ca fiecare să-și facă datoria”

În acest sens, diplomatul român remarcă partea așa-zis bună a unui astfel de conflict, respectiv abandonarea disputelor între cei aflați de aceeași parte a baricadei. Dar o afirmație de genul „îndată ce izbucni războiul, certurile foarte înăsprite cu privire la Irlanda încetară” poate că trebuie totuși privită cu rezerve, mai degrabă ca o mostră de diplomatie, dat fiind că, în 1921, anul apariției însemnărilor sale, războiul pentru independență al Irlandei era în plină desfășurare. În fine, feministele ar

avea și ele un comentariu la un alt exemplu de armonizare a contrariilor dat de Marcu Beza, sufragetele fiind „scoase din închisoare și munca lor îndreptată pe atâtea căi osebite, unde cuvântul, darul de mângâiere și îngrijire al femeii nu se pot înlocui” (Beza, 1921: 103).

Presă este urmărită nu doar cu ochiul diplomatului, ci și cu apertura celui deprins a degusta texte filosofice, în încercarea de a detecta ideologiile invocate, vehiculate sau angajate, puse în practică de oameni aflați pe diverse paliere de decizie. Astfel, autorul crede că lui Nietzsche i se face o mare nedreptate prin alăturarea cu un alt Friedrich, von Bernhardy, autorul belicoasei *Deutschland und der Nächste Krieg/Germania și următorul război*, publicată în 1911 și argumentând în favoarea unei politici de agresiune fără scrupule și de nerespectare a niciunui tratat. Remarcă în schimb o notă aproape singulară, aparținând britanicului Arthur Clutton-Brock, care reușește să-și mențină cumpătul într-o lume dezlănțuită – „Vrășmașii nu sunt neumani, orișice ținte rele își vor fi pus contra noastră, ci oameni ca noi înșine în ochii cărora și noi părem niște vrășmași neumani” (Beza, 1921: 104).

Poziția României, de delicată neutralitate, e amenințată de amatorismul unor „corespondenți de gazete și zodieri politici”, iar atunci când au apărut articole precum cel de fond din *The Times* exprimând un posibil îndemn către guvernul român de a-și regândi alianțele, presa noastră oficială a dezmințit prompt. Ca în multe alte cazuri, o poză face cât o mie de cuvinte, autorul însemnărilor menționând o caricatură din *Westminster Gazette* care înfățișa două stânci, Italia respectiv România, ceva mai înaltă, de pe care doi vulturi pândeau, cu aripile desfăcute, gata de zbor (*Ibidem*: 105).

Au fost numărați

Unii dintre ei în luptă. Foarte tineri, dar cu un fundal educațional menit să le asigure ascensiunea în plan social, într-o lume aparent receptivă la înnoirile de tip democratic, dar încă suficient de stratificată pentru a bloca accesul celor considerați neaveniți. Marcu Beza face, în „Poezii Englezi de Astăzi”, ultimul capitol din cartea sa, o schiță de portret a celui pe care Yeats îl descria drept „cel mai chipeș tânăr din Anglia”. Rupert Brooke beneficiase și el de o bursă de studii la King’s College, dar un alt King’s, cel de la Cambridge, unde devenise membru al societății de dezbateri *Apostolii*, ajunsese președintele societății de orientare laburistă *Fabian* și fondase clubul de teatru *Marlowe*.

Ubise bărbați și femei deopotrivă – Virginia Woolf, de pildă, își amintea cum ea și Brooke înnotaseră goi sub clar de lună –, dar Marcu Beza, chiar de ar fi fost la curent cu aceste amănunte – deși vorbește la un moment dat despre cum Brooke „sorbea cu plăcere nesățioasă tot ce

viața-i punea sub ochi” –, își menține probabil rezerva diplomatică. Se concentrează pe poemele acestuia, alcătuite din impresii aleatorii și aglutinate, ceea ce îngreunează sarcina eventualului critic. Iată o mostră de asemenea impresii, dintr-o scrisoare însă, și fără menționarea sursei, în traducerea compatriotului nostru: „Într-o licărire de soare pe un zid gol, de-a lungul trotuarului noroios ori în fumul unei mașini noaptea, e un înțeles neașteptat, o însemnătate și inspirație ce-ți oprește răsuflarea ca un nod în gât de siguranță și fericire” (Beza, 1921: 122).

Ca poet, Brooke și-a câștigat notorietatea în primul an de război, cu câteva sonete publicate la puțin timp după înrolarea sa și participarea la expedițiile de la Anvers și Gallipoli, după cum specifică Marcu Beza. În realitate, Brooke a murit pe vasul spital francez ancorat în insula Skyros, în Marea Egee, în drum spre Gallipoli. Ca și ilustrul său înaintaș, Byron, poetul de 27 de ani nu a murit în luptă, ci din cauza unei infecții greu de controlat în circumstanțele agravante ale zonei de conflict. Caracterul profetic al versurilor sale l-a transformat, crede Marcu Beza, în „simbolul jertfirii atâtor tineri deplin conștienți de bogăția și prețul tinereții lor” (Beza 1921: 124). Primele două strofe dintr-un celebru sonet, *The Soldier/Ostașul*, sună astfel în traducerea liberă a diplomatului român:

De-ar fi să mor, gândiți numai la asta de mine: că-i un colț de câmp străin ce-i pentru totdeauna Anglia. Acolo în pământ bogat, o mai bogată țărână va fi ascunsă; O țărână carei Anglia dădu născare, formă, simțire, și-i dădu cândva florile-i să iubească și căile-i să colinde – un trup de-al Angliei, aer englez respirând, udat de apele și binecuvântat de sorii ei²

Undeva, pe unul din zidurile Academiei Regale de Artă din Londra, există o placă în memoria celor 2003 de membri ai lui *Artists Rifles* căzuți în Marele Război. *Artists Rifles* era un regiment format în 1859 pe bază de voluntariat și alcătuit inițial din pictori, muzicieni, arhitecți, actori, în general persoane provenind din medii artistice, profil pe care s-a străduit să îl mențină până în zilele noastre. În 1900 crescuse la douăsprezece companii, iar în 1914 avea trei sub-batalioane, recrutarea făcându-se numai pe baza recomandărilor din partea membrilor activi. Pe lângă cei 2003 căzuți la datorie, alți 3250 au fost răniți, 533 au fost dați dispăruți și 286 au fost luați prizonieri din toți cei

² If I should die, think only this of me:/ That there's some corner of a foreign field/ that is for ever England. There shall be/ In that rich earth a richer dust concealed:/ A dust whom England bore, shaped, made aware,/ Gave, once, her flowers to love, her ways to roam./ A body of England's, breathing English air./ Washed by the rivers, blest by suns of home. (de pe site-ul Academy of American Poets, unde se spune că „poetul englez Rupert Brooke a scris într-un stil anti-victorian.”)

care au activat în această unitate, au rămas sau au fost transferați în altele, luptând în Franța în 1917 și 1918.

În 1918, tânărul, de nici douăzeci de ani, Noel Coward era recrutat în *Artist Rifles*, dar aproape nouă luni mai târziu era lăsat la vatră, considerat inapt, din motive de sănătate, pentru serviciul militar activ. În același an, viitorul dramaturg, regizor, compozitor, cântăret, dansator, etc, avea să își vândă primele povestiri, să scrie prima sa piesă și să apară în *Hearts of the World*, filmul mut comandat de guvernul britanic, în scopuri de propagandă, regizorului D. W. Griffith, în ideea de a schimba atitudinea de neutralitate a publicului american față de războiul din Europa. Noel Coward era, cu alte cuvinte, un tânăr artist cu un viitor extrem de promițător în 1918.

La puțin timp după „lăsarea la vatră”, este invitat de o prietenă romancieră să petreacă timpul rămas până la începerea repetițiilor pentru un musical, undeva în Cornwall, în compania altei romaniere și a familiei sale. Telegrama prin care își anunță sosirea pare să-i pecetluiască soarta de la bun început: „SOSESC LA PADSTOW LA 5.30” după care urmează semnalmente spre a putea fi recunoscut, „DUMNEZEIESC DE CHIPEȘ ÎNTR-UN COSTUM DE CULOARE GRI”. (Hoare, 1995: 68) Intuind că are de a face cu un *pansy*, adică cu un bărbat a cărui orientare sexuală nu era tocmai limpede, gazda, nimeni alta decât Catherine Amy Dawson Scott, își face griji serioase pentru băiatul ei de paisprezece ani. Partea amuzantă a situației era că pseudonimul doamnei Dawson Scott, viitoarea *mamă* a PEN-ului Internațional, era *Sapho*.

Tânărul Coward va convinge însă prin argumente de ordin artistic că merita să facă parte dintr-o lume a celor aleși. PEN Clubul încă nu ființa, dar Tomorrow Club, clubul Scriitorilor de Mâine era funcțional, iar la una din întâlnirile „organizate de Sapho, Coward a sosit îmbrăcat din cap până-n picioare în haine de seară” (Hoare, 1998: 68) spre deosebire de toți ceilalți care purtau ceea ce azi s-ar numi *casual*. A făcut o pauză de efect, după care, adresându-se intelighenției de față, le-a spus că își dorește ca nimeni să nu se simtă stânjenit. Printre cei prezenți se numărau Somerset Maugham, care l-a îmbrățișat surprinzător de afectuos, John Galsworthy, Arnold Bennett, H. G. Wells și amanta de atunci a acestuia, și ea o celebritate în devenire, jurnalista și feminista Rebecca West.

Aceasta era lumea pe care Marcu Beza începuse să o cunoască, să o îndrăgească, să îi adopte codurile și principiile, din postura celui care

reprezenta o țară despre care încă se știau puține lucruri, dar care merita deplina racordare la valorile europene. E drept că aceste valori erau filtrate un pic altfel în microuniversul insular, britanicii adoptându-le nu o dată prin ricoșeu, ținând totuși să sublinieze, aproape de fiecare dată, că sunt într-un fel diferiți față de cei de pe continent. Nu de puține ori erau cu câțiva pași înaintea acestora, după cum o ilustrează și opera lui John Stuart Mill, la care Marcu Beza face referire în capitolul pe care i-l dedică filozofului englez și aportului acestuia la cauza feminismului.

Analizând discursul lui Mill rostit în parlamentul englez la 29 Maiu 1867, diplomatul român constată că în el se regăsesc mai toate argumentele invocate de sufragetele contemporane lui, „adesea cu fanaticism, dar nu fără dreptate” (Beza, 1921: 25). Ceea ce îl interesează în primul rând pe Mill este instituția căsătoriei, pe care „statul, prin biserica sa” nu o edifică, ci mai degrabă o subminează la adăpostul „neînfrânteii porunci din moși-strămoși: Femeea să fie supusă bărbatului” (*Ibidem*).

Acolo unde i se pare că Mill exagerează, ca de pildă în critica adusă cochetăriei feminine – reminiscențe ale unui fond scoțiano-prezbiterian/o radicalizare a utilitarianismului? –, Marcu Beza vine cu argumente desprinse din opera lui Darwin: „Și femeea nu face decât ce face și sturzul din Guinea, ce-i poruncește firea și ce știe că ne place și nouă.” (Beza, 1921: 26) Vina este colectivă, iar autorul nostru și-o asumă fără rezerve: „Ce vreți? O dorim dichisită (...) și să cugete cât mai puțin” (*Ibidem*). Cât despre eventuala degradingoladă morală și învinuirile nedrepte aduse femeilor de-a lungul veacurilor, Marcu Beza răspunde invocând exemplele lui Sapho și al Aspasiei, regretând că lumea a avut rareori parte de astfel de modele!

În această ordine de idei, misiva, una din multele, presupunem, pe care o scrie în data de 12 iulie 1922, alături, pe aceeași pagină, numele și statutul a două femei a căror viață și felul în care au ales să o trăiască, a schimbat destinele a milioane de oameni, în lume dar și la capătul dinspre răsărit al Europei:

Stimată Doamnă Scott,

M-am întors din România în urmă cu câteva zile. Am reușit să înființez acolo un centru PEN. Vă voi povesti totul la întâlnirea Comitetului din data de 16. Vine și domnul Galsworthy? Am un răspuns, la scrisoarea dânsului, din partea reginei României.

Al dumneavoastră sincer,
M. Beza
(Arhiva PEN Internațional)

REFERINȚE:

- Beza, Marcu, *Din Anglia: Însemnările unui literat*, în „Viața Românească”, Iași 1921 (www.dacoromanica.ro).
- Beza, Paul Michael, *Destination Avdela 2012, or back to the future*, Fast Print Publishing, 2013.
- Birket, Jane, *Margaret Storm Jameson and the London PEN Centre: Mobilising Commitment*, <https://journals.openedition.org/erea/256>, 1 noiembrie 2018.
- Călinescu, G., *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Ediția a II-a, revăzută și adăugită, Ediție și prefață de Al. Piru, București, Editura Minerva, 1985.
- Ghyka, Matila, *Curcubeie*, Prefață de Patrick Leigh Fermor, Traducere de Georgeta Filitti, Iași & București, Polirom, 2014.
- Heritage List Entry Summary for 1-4, Cromwell Place Sw7 – <https://historicengland.org.uk/listing/the-list/list-entry/1293953>, 1 noiembrie 2018.
- Hoare, Philip – *Noel Coward. A Biography*, London, Simon & Schuster, 2013.
- THE LONDON GAZETTE, 10 MARCH, 1922, <https://www.thegazette.co.uk/London/issue/32635/page/2033/data.pdf>., 1 noiembrie 2018.